

Tibor Mátyás köszöntése

A Magyar Csillagászati Egyesület 1992. évi közgyűlésén tiszteletbeli tagjai közé választotta dr. Tibor Mátyás jezsuita atyát, a Vatikán obszervatóriumának egykori tudományos munkatársát, a kalocsai Haynald Csillagvizsgáló utolsó igazgatóját. Kedves véletlen, hogy P. Tibor Mátyás S.J. tiszteletbeli tagságának javaslata és megszavazása szinte pontosan a kitűnő csillagász 90. születésnapjára esett. Ezért az alábbi sorokkal nemcsak eddigi tudományos munkásságát mutatjuk be, de a magyar csillagászok nesztorát is köszöntjük.

Hazai vonatkozásban azért is meg kell emlékeznünk Tibor Mátyás munkásságáról, mert hosszú időn át a magyar csillagászok közül egyedül ő foglalkozott stellárasztrónómiai, stellárstatisztikai kutatásokkal. A múlt század végétől a magyarországi csillagászat kutatási irányzataira elsősorban Konkoly Thege Miklós, Gothard Jenő és Fényi Gyula asztrofizikai megfigyelő tevékenysége, illetve Kövesligethy Radó és Harkányi Béla elméleti kutatásai voltak hatással. Voltaképpen ezt a vonalat követte a budapesti Csillagvizsgáló is az 1950-es évekig. Ettől a kutatási körből csak Kulin György munkássága, majd Tibor Mátyás vizsgálatai tértek el; igaz, hogy utóbbi tanulmányait a Castel-Gandolfó-i Specola Vatikánban végezhetette, tehát külföldön érte el eredményeit.

Tibor Mátyás az egykori Sáros megyei Szentmihályon látta meg a napvilágot 1902. február 23-án. Eperjesen, majd Egerben végezte középiskolai tanulmányait, 1920-ban lépett a Jézus Társaság tagjai közé. Bölcséleti tanulmányait Szegeden, a teológiát az írországi Dublinban végezte, majd rendjének kívánságára a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1928-32 között fizikát, matematikát és csillagászatot hallgatott. 1932-ben nyújtotta be doktori értekezését a Nap sebességének meghatározásáról ("A napsebesség meghatározása gyenge fényű csillagok páros csoportosítása alapján", MTA Matematikai és Természettudományi Értesítő, 50. köt. 593-602. old., 1932).

Az Egyetem Kozmográfiai Intézetének nagy tudású vezetője, Kövesligethy Radó javaslatára ez a dolgozat nagyobb terjedelemben, és angol, valamint német nyelven is megjelent ("Elements of the Solar Motion as Determined from the Data of the Radial Velocities of the Stars Fainter than Visual Magnitude 4.5 and Being Diametral Position", 72 old. 4 tab. Budapest recte: Szeged, 1932; u.a. németül és magyarul is). E munkájának nyomán hívta meg a Vatikán Castel-Gandolfó-i csillagvizsgálójának akkori vezetője, P.Johann Wilhelm Stelzel (1871-1951) a pápai obszervatórium asszisztenséül.

A már akkor is jól felszerelt csillagvizsgálóban Tibor Mátyás 1936 és 1940 között kettőscsillagokkal, változócsillagok fénymerésével, elsősorban pedig a Tejútrendszer méretének meghatározásával foglalkozott. Ez utóbbi kérdést az USA Harvard Obszervatóriumának hírneves kutatója, Harlow Shapley vetette fel, amikor arra a következtetésre jutott, hogy a mi Galaxisunk átmérője mintegy tízszerese az átlagos extragalaxisokénak. Stein és Tibor ezt a kérdést a Tejút egyes területeinek — úgynevezett "csillagmezői"-nek — csillagstatisztikájával próbálta tisztázni.

A Tejút különböző területein 15 csillagmezőt választottak ki — ezek közül Tibor Mátyás az idő rövidege miatt csak ötöt tudott átvizsgálni -, és meghatározták, hogy milyen távolságban áll be a tejútfelhőhöz tartozó csillagok számának erős csökkenése. (A távolságokat a vizuális fényesség és

a színképtípus alapján állapították meg.) Az átvizsgált öt csillagmező statisztikájából az tűnt ki, hogy Shapley eltúlozta a Tejútrendszer méreteit; valójában Galaxisunk méretei kisebbek, mint azt az USA-beli csillagászok vélték. Amikor Tibor Mátyás 1938-ban részt vett (Stein igazgatóval együtt) a Nemzetközi Csillagászati Unió stockholmi ülésén, maga Shapley kérte fel, hogy tájékoztassa vizsgálatának részleteiről. Vizsgálatainak eredményei a "Comunicazione Specola Vaticana" (A Vatikáni Csillagvizsgáló Közleményei) 2., 5., 11. és 13. köteteiben, 1937-1940 között jelentek meg, a szakirodalom pedig még egy évtized múltán is hivatkozott eredményeire (pl. W. Becker: Sterne und Sternsysteme, 1950, 11, 282-283. oldalakon).

Betegsége 1940-ben hazatérésre kényszerítette. Felgyógyulva 1945-ig Kassán tanított a főiskolán kozmológiát — e témáról sokszorosított jegyzete is megjelent — és fizikát. Minthogy a második világháború után el kellett hagynia Kassát, előbb Budapesten, Lassovszky Károly mellett mint tanársegéd működött a Tudományegyetem Csillagászati Intézetében (1945/46-ban), majd rendje Kalocsára küldte, ahol az egykori Haynald Observatórium vezetésével bízták meg, amellet a Szt. István Gimnáziumban tanított is. A már teljesen elavult Haynald Csillagvizsgálóban érdemleges tudományos munkát már nem végezhetett, de kiadta Fényi Gyula (1845-1927) még kéziratban levő protuberancia-észleléseinek egy részét.

Tibor Mátyás kísérletet tett a Haynald Observatórium korszerűsítésére is. Lépéseket tett egy 60 cm átmérőjű reflektor beszerzésére, erre azonban az akkori politikai körülmények között már nem kerülhetett sor. Így csupán a gyenge optikai minőségű 19 cm-es refraktor helyett egy 20 cm nyílású tükrös távcsövet szerelt fel a nagyobbik kupolába. Ezzel a műszerrel elsősorban ismeretterjesztő munkát végzett. Amint önéletrajzában írja: "Nyitva állt az observatórium kupolája bárki előtt. Magánemberek és iskolák ismételten eljöttek hozzám, és én készséggel mutattam be nekik nem csak a műszereket, hanem vetítettképes előadás révén bemutattam a csillagvilág érdekességét".

Az egyházi intézmények és iskolák államosítása megsemmisítette a Haynald Observatóriumot, és végleg elzárta P. Tibor Mátyást a tudományos munkától. Szinte tragikusak a szűkszavú sorok, amelyekkel életrajzát zárja: "1950. június 9-én államosították az intézetet. Másnap elbúcsúztam Kalocsától és Újpestre jöttem. A csillagászatnak is búcsút mondtam..."

P. Tibor Mátyás S.J. a magyarországi csillagászat egyik ígéretes tehetsége volt. Munkájának elismeréseként a magyarországi Szent István Akadémia 1947 májusában tagjai sorába választotta. Eredményeire a nemzetközi szakirodalom hivatkozik. Mellőzését mi nem tehetjük jóvá, tiszteletünkkel azonban szeretnénk biztosítani a fiatal magyar tudós és amatőr nemzedék megbecsüléséről.

I. BARTHA LAJOS

Meteor '92 észlelőtábor

Ne feledje: július 31—augusztus 7.:

Meteor '92 észlelőtábor Ráktanyán!

Minden tagtársunkat szeretettel várunk!